

Başkurt Halk Şairi Remi Garipov'un Şiirlerinde Başkurt Dili*

Bashkir Language in the Poems of Bashkir Folk Poet Rami Garipov

Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZŞAHİN**

Özet

Türk şiir dünyasında vatan ve millet temaları kadar önemli olan bir başka tema da anadildir. Anadolu'da Aşık Paşa gibi şairlerimizle 13. yüzyılda başlayan ve manzumelere konu olan anadil teması, özellikle 19. yüzyılda ve sonrasında şiir dünyamızda daha sık yer bulmaya başlamıştır. Yabancı eliyle yabancı dil baskısı görmeyen Türkiye Türkçesinde bu tema farklı bir açıdan ele alınmıştır. Ancak Türk Dünyasının diğer sahalarında 19. yüzyıldan itibaren başlayan ve 20. yüzyıldan itibaren daha da belirgin hale gelen mahallileşmenin en güçlü etkisi dilde görülmüştür. Özellikle Çarlık Rusya'sı ve devamında Sovyet Rusya içerisinde yer alan Türk toplulukları, Rusçanın şiddetli etkisini hissetmeye başlamışlardır. Rusça eğitimin de katkısıyla bu etki milli bilinçte hayli zarar verdiği için dolayı şairler ve yazarlar kimi zaman bir tepki, kimi zaman da bir tedbir olarak eserlerinde anadilin önemini vurgulamışlardır. İdil-Ural coğrafyasında anadil denilince akla ilk gelen isim Abdulla Tukay'dır. Onun anadilindeki soluğu, kendisinden sonra gelen pek çok şair ve yazarı da derinden etkilemiştir. Etkilenen bu isimlerden birisi de Başkurt halk şairi Remi Garipov'dur. Sovyet döneminin sonlarına doğru güçlü bir soluk olarak Başkurt edebiyatında ün salan R. Garipov'un pek çok şiirinde bu temaya dikkat çektiği görülmektedir. Bu çalışmada Garipov'un şiirlerinde yer alan anadil temasının hangi imgelerle somutlaştırıldığı üzerinde durulmuş ve şiirlerden örnekler verilerek şiir anlayışına ve edebî şahsiyetine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Anadil, Remi Garipov, Başkurt, Başkurt Türkçesi, Başkurt Edebiyatı

Abstract

Mother language is another theme which is as much important as themes of homeland and nation in Turkish poetic world. Mother language theme which started in 13th century and has been subject to poets in Anatolia with our poets like Aşık Paşa, has taken part frequently in our poetic world especially during and after the 19th century. This theme has handled in different perspective since years in Turkey, Turkish dialects which has not been exposed to pressure of foreign languages by other nations. But the strongest effect of localization which began in 19th century and has become more apparent since 20th century, has occurred in language. Especially, Turkish communities which take part in period of Tsarist Russia and than Soviet Russia, began to feel strong effect of Russian language. As a result of this effect, damaged national consciousness with the contribution of Russian education, poets and authors emphasized importance of mother language sometimes as a reaction, and

* 23-24 Aralık 2014 yılında Başkurt Devlet Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Türkoloji ve Altayistikte Karşılaştırmalı-Tarihî İncelemelerin Bugünkü Durumu ve Geleceği adlı toplantıda sunulan bildiri metni temelinde genişletilmiş bir incelemedir.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mozsahin35@hotmail.com

sometimes as a precaution. Abdulla Tukay is the first writer who comes to mind about mother language theme in Volga-Ural region. He deeply influenced many poets and authors who come after him about mother language theme. One of these poets who is effected by him is Bashkir folk poet Rami Garipov. It is seen that Rami Garipov who was famed as a strong breath in last period of Soviet era, drew attention to mother language theme too in his many poems. In this article, it is emphasized that the theme of the native language in Garipov's poems was embodied by which images and it's aimed that drawing attention by giving examples to his poetry and literary personality.

Keywords: Mother language, Rami Garipov, Bashkir, Bashkir language, Bashkir Turkihs, Bashkir literature

1. Remi Garipov Kimdir?

12 Şubat 1932 yılında Başkurdistan'ın Salavat bölgesi Arkavıl köyünde doğmuştur. Yedinci sınıfa kadar eğitimini köyünde sürdüren Remi Yegefer oğlu Garipov, daha sonra Ufa'da ortaokul eğitimini tamamlar. O yıllarda bile el yazısı ile çeşitli okul gazeteleri çıkarır (*TuganTēl* "Anadil", *Yeş Gvardiya* "Genç Muhafız Bölüğü" gazeteleri gibi). Başkurt dili ve edebiyatı ile Rus dili ve edebiyatı en çok ilgisini çeken alanlar olmuştur. Abdulla Tukay, Reşit Nigmeti, Selem Gelimov, Mostay Kerim'den oldukça etkilmiştir. Ayrıca dünya edebiyatının klasiklerini de okuyarak edebî zevkini evrensel boyutlara taşımıştır. Abay, Puşkin, Hayyam'ın yanı sıra Japon ve başka halklardan şair ve yazarların eserlerini tercüme etmiştir. Uzun süre *Sovyet Başkörtostanı ve Başkörtostan Kızı* adlı gazetelerde sorumlu başyazarlık görevlerini yürütmüştür. 1977 yılında en verimli çağında sevdası Başkurdistan ve Başkurt halkından ebediyen ayrılmıştır. Hem Çarlık Rusya'sının hem Sovyet Rusya'nın politikalarını şiirlerinde ve yazılarında oldukça sert biçimde eleştirmiştir. *Ural Yöregē* "Ural'ın Kalbi" adlı şiirindeki ikē başlı yırtıkscaragoş "*iki başlı yırtıcı karakuş*" ile Çarlık dönemi Rusya'sının IV. İvan'dan (nâm-ı diğer Korkunç İvan) sonraki devlet armasını sembolleştirmiş ve tenkitlerini bu imge üzerinden anlatmıştır. Bu tenkitler, geçmişe olduğu kadar dönemin Sovyet millî politikalarına da yöneliktir. Başkurt halk edebiyatı türlerinden olan *kobayır* türünün yeniden canlanması ve gelişmesinde onun katkısı oldukça büyüktür. Bu tür içinde dahi özgürlük ve anadil onun başlıca temalarını oluşturur. Tüm nasihatlerinin sonunda özgürlüğe ve dile sahip çıkmanın eşdeğer olduğunu anlatır. Hem 20. yüzyılın Sovyet anlayışına aykırı bir ses olması hem de şiirlerindeki halk üslubu ile halkın sesine yeniden hayat vermiştir. Kazak şair ve aydını Magcan Cumabayev gibi 45 yaşında hayata gözlerini yuman şair, onun gibi lirik bir üsluba sahiptir. Başkurt dilinin geleceği için endişelenerek bunu eserlerinde dile getiren şair, milliyetçilik ile suçlanır. Halbuki o, Başkurt halkının kaderinin Başkurt dili ile birlikte yürüyeceğini çok önceden hisseder ve gündün güne terk edilmeye başlanan Başkurt dilinin kaderini değiştirmek ister.

Garipov, hem anadil sevgisi hem de üslubu ve kalemindeki ustalık sebebiyle Türk Dünyası edipleri arasında tanınmayı ve tanıtılmayı hak eden bir şahsiyettir.

2. Giriş

Ortak dönem Türk edebiyatından başlayarak günümüze kadar etkisini sürdürmüş olan İdil-Ural edebiyat kaynağı, özellikle Başkurt ve Tatar ediplerin fikirleri ve eserleri ile bulunduğu coğrafyanın dışına da taşarak komşu halkları ve millettaşlarını etkileyerek güçlü, modern bir nefes olagelmıştır. Şihabetdin Mercanî, Kayyum Nasırî, Miftahetdin Akmulla, Mõhemmetsemim Ömõtbayev ile başlayan yeni edebî iklim, daha sonra Abdulla Tukay, Emirhan Yenikey, Rıza Fahretdin, Ayaz İshaki, Galimcan İbrahim, Zeynep Biişiva, Mecit Gafuri ve Davıt Yultıy gibi isimlerle hem Sovyet öncesi hem de Sovyet döneminin ilk yıllarında daha da güçlenmiştir. Sovyet dönemi içerisinde birçok yazar ve şair, yalnızca Başkurt ve Tatar toplumunun değil; diğer toplulukların da edebiyatlarında etkili isimler olmuşlardır. Sovyet dönemi öncesinde sağlam bir fikrî ve edebî iletişime sahip İdil-Ural bölgesi ve Türkiye sahası edebiyatlarının Sovyet dönemi içerisinde kopması sebebiyle pek çok yazar-şair ve eserleri üzerine incelemelerin yapılabilmesi gerekliliği doğmuştur.

Biz, bu amaçla, özellikle Başkurt edebiyatının Sovyet dönemindeki en önemli isimlerinden biri ve kısa hayatı içerisinde Başkurt millî kimliğinin önemli bayraktarlarından olan R. Garipov'u ele almak istedik.

Başkurt kimliğinin en önemli göstergesi olan Başkurtça, Başkurt yazar ve şairler ile Başkurt yayın hayatının elinde daha da güçlü olmuştur ve olacaktır. Bu açıdan Garipov, hem şair kimliği hem de gazeteci kimliği ile Başkurt diline eserlerinde önemli bir yer vermiştir. Manzum eserleri içerisindeki 64 şiirinde Başkurt diline atıflar olduğu görülmektedir. Toplam 415 şiirle oldukça üretken bir şair olan Garipov'un şiirlerinin %5'i Başkurtçaya ve dil bilincine doğrudan veya dolaylı olarak burada değinmektedir. Anlaşıldığı üzere Garipov'un Başkurt halkına ve Başkurt Türkçesine olan sevgisi eserlerinde belirgin bir yer tutmaktadır.

Garipov'un şiirlerinden verdiğimiz örneklerin hepsi aynı eserden alınmıştır. Garipov'un edebî eserleri üzerine hazırlanan üç ciltlik çalışmanın ilk cildini oluşturan ve şiirlerinin yer aldığı bu çalışma 1996 yılında basılmıştır. Örnek şiirlerin orijinal adları yazıldıkları yıl ve kaynak kitaptaki sayfa numarası ayrıca içerisinde belirtilmiştir.

3. Dil ve Hürriyet

Remi Garipov için dil, özgürlük demektir. İnsanın kendi dilinde yazabilmesi özgürlüğünün en belirgin işaretidir. *Baş Kala Turahında Uyar* "Başkent Üzerine Düşünceler" adlı şiirinde Ural coğrafyasından doğan büyük yazar Puşkin'i hemşerisi olarak gösterir ve Tver Bulvarı'ndaki anıtla kendisini karşıladığını ifade eder [Garipov 1996]. Şairin;

Lekin küpten minëñ tëlëm de bar

Üz behëtëmdë üz ëmyırlarga.

Kolagımda minëñ kırkılmagan

Halınmagan bıgav kuldarga.

"Lakin benim de dilim çoktandır var

Kendi kısmetimi kendim terennüm etmek için.

Benim kulağım da kesilmemiş,

Ellerime de prangalar vurulmamış." [Baş Kala Turahında Uyar 1951: s. 12]

dizelerinde Başkurt insanı adına konuşan Garipov, kendisine asırlardır zincir vurulmadığını, esaret altına alınmadığını ifade ederken bunu kendi dilinde terennüm ettiğini ve edeceğini söyler. Bu terennüm, Başkurt yıllarında sonsuza dek yaşayacaktır ve Başkurt yırları, Başkurt insanını da ebediyen yaşatacağı demektir. *Yırzarıma Kaytam* "Türkülerime Dönüyorum" [Garipov 2012: 272] şiiri ile bu düşünce daha belirgin hale gelmektedir:

*Börköt - kükte, surtan hıvza tērē,
İr ze tērē, ilge kuşılha...
Nime ösön yeşey yērze kēşē,
Yözmes balık,
Osmas koş bulha?
me Dönüyorum" 1960: 75].*

*"Kartal gökyüzünde; turna balığı suda canlı,
Er kişi de canlı, eğer ki memleketine bağlanırsa...
Ne için yaşar yeryüzünde insan,
Yüzmeyen balık,
Uçmayan kuş olsa?" [Yırzarıma Kaytam "Türküleri-*

Şairin bu dönüşü, başka şiirlerinde de görülür ve türkülerin, kobayırların icracıları olan *sesenlere* "ozanlara" ayrı bir yer verir. Garipov'a göre *sesenler*, Başkurt halkı ile birlikte Başkurt dilinin en önemli temsilcileridir. Pek çok şiirde *sesenler* ile dilin birlikte ele alındığı tespit edilebilmektedir.

Ozak tıñlap torzom sıyırıskıtı   *Uzun süre dinleyip durdum sıyırcıçı*
Tańğa kalıp sesen tēlēne   *Hayran kalıp ozan gibi diline.*
Küpmē koštoñ sērlē tēlēn bēlēp   *Az mı kuşun gizemli dilini anlayarak*
Kaytıp kilgen tıvğan ilēne!.   *Dönüp gelmiş memleketine! [Ozak Tıñlap Torzom*
Sıyırsıktı "Uzun Süre Dinleyip Durdum Sıyırcıçı" 1961: 90].

Başka bir eserinde ise, yine *sesen* dili ile Başkurt millî simgesi kurayın¹ birlikte verildiğini görürüz. Bu dizelerde anadilin -şairin ifadesiyle anne dilinin- hikmetleri *sesenlerin* dilinde yansımaya devam etmektedir.

*Bula alhaminēm oñlo ıuray,
Urman dala larzın huş yēsē,
Bula alhaminē sesen bēr tēl,
Ural tavkayzarzıñ kük tōsō,
Höylerinēm hēzge, köyler inēm
Bar ütkenēn Başkor tilēnēñ
Bar kiñlēğēn halkım küñlēnēñ
Bar hikmetēn esem tēlēnēñ.*

*Olabilseydim kederli bir kuray,
Orman ve vadilerin güzel kokusu,
Olabilseydim ozan dili,
Ural dağlarının gök rengi,
Söyledim size, terennüm ederdim,
Bütün geçmişini Başkurt ülkesinin
Bütün enginliğini halkımın gönlünün
Bütün hikmetini annemin dilinin*

[Halkım Hakında "Halkım Üzerine" 1962: 115].

Bir başka şiirinde ise bu dizelerin başka bir tonda söylendiğine şahit oluruz:

*Minbēr taviş bula alhaminē,
Bula alhaminē huş yēsē,
Sesen bēr tēl bula alhaminē,
Bula alhaminē yēr tōsō*

*Ben bir ses olabilseydim,
Olabilseydim hoş bir kokusu,
Ozan bir dil olsaydım,
Olabilseydim toprağın rengi.*

Garipov'un şiirlerinde dil -Baskurt dili-, pek çok zaman *sesen* gibi millî karakterlerle verilir. Onun için kurayın nefesi, *sesenin* dili olmak, Başkurt olmak ve Başkurt halkının gönlünde olmak demektir.

¹ Başkurtların millî çalgısı. Kuray adı verilen bitkinin kamışından elde edilen üflelemeli bir çalgı aleti.

Kendi dilinde eser vermek, kendi dilinde konuşabilmek ve yazabilmek kuşlar gibi hür olmaktır Garipov için. Başkurt Türkçesi, ses vatanıdır ona. *Tıvğan Yër hem Höygen Yër* "Memleket ve Sevgili Vatan" adlı şiirinde bunu anlatır:

Tıvğan yërñez, höygen yërñez,

Tělhöz, min yětëm.

Tıvğan yërëm, höygen yerëm,

Tık höz, behëtëm!

Memleketsiz, sevgili vatansız,

Dilsiz, ben yetimim.

Memleketim, sevdiğim yerim,,

Yalnızca sizsiniz, benim kısmetim! [TıvğanYër hem

HöygenYër "Memleketim ve Sevdiğim Yerim" 1956: 53].

Dil ve kuş kavramlarını da yan yana kullanan şair, bu iki kavramı yine özgürlük imgesi altında toplamıştır.

Koş tělëndey gëne hat kötgeynëm,

Tık kilmenë hatñ kezërlëm,

Yuk, üpke le hine haklamayım,

Küñëlëm de tügël yebërlë.

Kuş dili gibi mektup beklemiştim,

Fakat gelmedi mektubun sevdiğim,

Hayır, öfke duymuyorum sana,

Gönlüm sana kırıgın değil. [Yazgı Yır "Bahar Türküsü" 1954: 34].

Yine *Yazgı Yır* "Bahar Türküsü" adlı şiirinde Başkurt vatanında kuşlar özgürce binlerce dile de ötüşür. Garipov, Başkurt vatanını çeşitli millî kimliklerin özgürce yaşadığı bir coğrafya olarak ele almaktadır.

Ancak kimi zaman onun bu özgürlüğü, dönemin yönetimince engellenmeye çalışılmıştır. Bunu da *Esey-Resey* "Anne-Rusya" adlı eserinde dile getirmiştir. O bütün Sovyet ülkesini vatan olarak görmektedir; lakin Başkurt coğrafyası, bu vatanın en huzurlu ve en güzel kucağıdır.

Min yırlayım hinë üz tëlëmde,

Těl askısın bërzë eseyëm.

Yeş börköttey goror osor ösön,

Kanatımdı kirzëñ Reseyëm.

Türkü söylerim kendi dilimde,

Dil anahtarını verdi anneciğim.

Genç kartal gibi mağrur uçmak için,

Kanadımı gerdin Rusya'm.

[Esey-Resey "Anne-Rusya" 1962, s. 159].

Dil temasında yazdığı şiirler içerisinde en önemlilerinden biri de Tukay'a ithafen yazdığı *Tugan Těl* "Anadil" adlı şiirdir. Bu şiiri, anadil bahsine Tukay'dan farklı bir pencereden bakarak yazmıştır. Nitekim, Tukay, anadilin erdemi konusunu ele alırken; Garipov, bu fikre ilave olarak anadilin zenginliği, kıymeti, gücü gibi konuları da ele almaktadır ve en önemlisi ona sahip çıkmanın halka sahip çıkmak olduğunu anlatır. Ayrıca Tukay'ın *Tugan Těl* şiirinde anadil, geçmişe yönelik bir çağrışım uyandırırken Garipov'un şiirinde ana dilin geleceğe uzandığı görülmektedir.

Kimi şiirlerde Garipov, dilin ne denli önemli olduğunu anlatır:

Añlaşırılık urtak těl

Böte tælde tabılır -

Těldë tælder huşınmaha,

Artılmaslık tav bulır,

Bulmas duslık, dav bulır,

Anlaşacak ortak dil

Bütün dillerde bulunur,

Dili, diller beğenmese,

Aşılmaz dağ olur,

Olmaz dostluk, dava olur,

Dav artınan yav bulır...
1957: 57].

Dava ardından düşman olur... [Tugan Təl "Anadil"

Tugan Təl şiirinde anadil sevgisini anlattığı dizelerden dolayı suçlanarak 1960 yılında Sovyet Yazarlar Birliğinden ihraç edilmiştir ve yaşarken pek çok şiirinin yayımlanması yasaklanmıştır.

Bir başka manzumesinde ise, Başkurt diline seslenir ve Başkurtçanın ne ifade ettiğini anlatır:

*Tınlap tañğa kalğan təl
Yenge rehet alğan təl,
Yavlap kursıp kalğan təl
Kan-yeş tügəp alğan təl,
Kürəp irək yəməşə,
Kürəp behə tölöşö
Haklar hinə her kəşə!..
Təlhezınək, təl aldık,
İlhəzinək, il aldık,
Hinənmənən teyən bəz
Yaktı tañğa kuzgaldık,
Ütkenge - ürt, kuz haldık!..*

*Dinleyip hayran kaldığımız dil,
Cana rahatlık veren dil,
Kazanıp koruyarak kalan dil
Kan, gözyaşı döküp aldığımız dil,
Görüp özgürlük meyvesini,
Görüp kismetin parçasını,
Korur seni her insan!..
Dilsizdik, dil aldık,
Ülkesizdik, ülke aldık,
Seninle daima biz,
Aydınlık bir şafağa doğru hareketlendik
Geçmişe, bir yangın, kor saldı!.. [Tınlap Tanga Kal-*

gan Təl "Dinleyip Hayran Kaldığımız Dil" 1970: 309].

Aynı duygunun ve fikrin şairin başka dizelerinde de yer aldığını tespit ediyoruz:

*Küpmə korban birəp,
Kandı tügəp,
Yavlap aldık, oşo təldə bəz?
Şul təl mənən "irək" hüzən eyttək,
Göldey ittə külgen ildə bəz...
Halkım "Dil Doğuran Halkım" 1972: 365].*

*Ne çok kurban verip
Kan döküp,
Savunup aldık bu dilimizi?
Bu dil ile "özgürlük" sözünü söyledik,
Gül gibi yaptık ölmüş ülkeyi biz... [Təl Tıvırğan*

Şairin o güne kadar özgür Başkurdistan için mücadele veren kurbanları da anarak bu dizeleri yazdığı görülmektedir. Başkurt insanının değişmez kimliği olan dili, vatan ile birlikte kan dökülerek, savunularak korunmuş bir olgu olarak anlattığını ifade edebiliriz. Yine bir başka eserinde de anadile doğrudan seslendiğini görürüz:

*Eselerzən kükre hötö mənən
Yörekerge ingen tuğan təl.
Kanıbızga həñgen tuğan təl.
Bötebəzge bəzzən in kezərlə,
Bötmes baylık bulıp kalğan təl.
Hin yakşılup uylap kara üzən:
Nimeböz bar unan nurlıraq?
Küktə inlep alğan yeygorzoñ da*

*Annelerin göğsündeki sütle
Yüreklere giren anadil.
Kanımıza sinen anadil.
Hepimize en kıymetli,
Tükenmez bir servet olarak kalan dil.
Sen güzelce düşünüp bak:
Neyimiz var ondan daha parlak?
Göğü boylu boyunca kaplayan gökkuşağından da*

*Buyavzarı unan yarlırak,
His bër nige unı tiñleghë yuk,
Tiñleghë yuk altın - kömöşke.
Üz baylıgın üzë yırgan huja
Rıza bulmas inë bil eşke.
Dalalagı saskav hıvıktan da
Ötkösöre k hüzzër ezleheñ,
Üz tëlëñden ezle unday hüzzë,
Këm geyëplë taba bëlmeheñ?!*

Mänen "Anaların Sütü İle" 1972: 342].

*Renkleri bundan da daha yoksul,
Hiçbir şeye onu denk tutasım yok,
Denk tutasım yok altın ve gümüşe.
Zenginliğini kendi toplayan bir sahip
Razı olmazdı bu işe.
Bozkırdaki sert soğuktan da
Daha keskin sözler ararsan,
Kendi dilinden ara, öyle sözü,
Kim suçlu bulamazsın?! [Eserlerzen Kükrek Höttö*

Bu eserinde anadilin kutsallığını anlattığı gibi, onu halkın kullanması ile birlikte kendi kendine zenginlik sahibi olan biri olarak teşhis etmektedir. Başkurtçaya hitabında halkın ağızından bir seslenişe sahiptir ve yer yer halka halkça seslenerek bu fikirlerinin nesnel olduğunu anlatmaktadır.

Şaire göre Başkurt Türkçesi, geleceğin dilidir ve bunu korumak geliştirmek Başkurt insanının elindedir. Nitekim bir sözlü edebî tür olan kobayır türünün bir örneği olarak *Uyzarım* "Düşüncelerim" adlı manzumesinde:

*Tül geyzërgen tëlëñ bar
Tëldë halkar halkıñ bar
İldë tuplar hakıñ bar.*

1966: 253].

*Tohum saçtıran dilin var
Dili koruyacak halkın var
Ülkeyi toplayacak hakkın var [Uyzarım "Düşüncelerim"*

Bu kudrete sahip bir halkın var olduğuna işaret eder. Bu tür eserlerinde daha çok bir nahiye üslubu görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. *Kandala* "Tahtakurusu" adlı şiirde memleket ve dil birlikte ele alınır ve dile hainlik etmeyi, memlekete hainlik etmekle aynı görür.

*Halkım tël tivzırgan,
Böyök bër tël!
Tëlë ülmes, üzë ülmehe...
Üzë ülmes, kürër kilesektë,
Üzën üzë eger kümmehe...
Gemhëz karay unıñ yulına?
Şul gemhëzlek küzge kürënmegen
Kerek totmaganmı ıulına?*

1963: 170].

*Halkım dil meydana getirmiş,
Büyük bir dil!
Dili ölmez, kendisi ölmezse
Kendisi ölmez, görür geleceği,
Kendi kendisini eğer gömmezse...
Gamsız bakar onun yoluna?
Bu gamsızlık göze görülmeyen,
Kürek tutmamış mı eline? [Kandala "Tahtakurusu"*

Dizelerinde ise, kendi diline bigane olan kişileri eleştirir ve kimi eserlerinde olduğu gibi soru sorarak gelecekteki tehlikeye işaret eder.

R. Garipov'un şiirlerinde dil anlayışı, yalnızca geçmişle olan bağlantı olarak ele alınmaz. O, dili gelecek olarak görür. *İrte* "Yarın" adlı şiirinde Başkurtçanın ancak konuşularak geleceğe yol alacağını anlatır ve kendisinin de ancak öyle yaşayabileceğini ifade eder:

Höyleşheler eger tugañ tëlde,

Konuşurlarsa eğer anadilde,

*Təlge alır ular minə le,
Sönki min kilesek mənen bərgə
Haklap saptım, tələm, hinə le.*

1962: 119].

*Dile alır onlar beni de,
Çünkü ben gelecek ile birlikte
Koruyarak koştum, dilim, seni de. [Rte "Sabah"*

Garipov için Başkurt edebiyatı, dünya edebiyatının önemli bir parçasıdır. Bu edebiyatın daha da yükseleceğini ve bunun için yıldızlı, süslü yani işlenmiş bir dil olması gerektiğini *Senget* "Sanat" adlı şiirinin şu dizelerinde ifade eder:

*Kəşə, gaşık böğön
Bar donyaga,
Möhebbetə hiymay yihanga
Yondoşlo təl kerek böğön uga,
Yəy, kanat kuy,
Zaman, ilhamga!*

*İnsan, aşık bugün
Bütün dünyaya,
Aşkı sığmaz cihana,
Yıldızlı bir dil gerek bugün ona,
Yay, kanat koy,
Zaman, ilhama! [Senget "Sanat" 1962: 131].*

Garipov'a göre Başkurtça, Başkurdistan coğrafyasının da dilidir. Hagiş "Hüzün" adlı şiirinde çavdarların, bitkilerin kendi dilinde konuşmasını anladığını çünkü bunun memleketin dili olduğunu söyler. Ayrıca ona göre Başkurtça, Başkurt tarihinin de dilidir:

*Kala-tavzar, kelge tavzar bulıp,
Haman kalgan halkım tələnde,
Hundar, Singizhandar, Batıyhandar
Küpmə kan agızgan iləmdə.*

*Şehir ve dağlar, kale dağlar olup
Daima kalmış halkımın dilinde,
Hunlar, Cengiz Han'lar, Batu Han'lar
Az mı kan akıtmış ülkemde. [Hagiş "Hüzün" 1970:*

307].

Ona göre dil bir mucizedir; halkın dili ve halk ürünlerinin dili, onun için büyüleyicidir. Özellikle masalların tılsımlı dili ile Başkurt edebiyatının büyük bir zenginliğe sahip olduğunu anlatır.

Garipov'un eserleri içerisinde yine bir kobayır tarzı olan *Amanat* "Emanet" adlı manzume, dil konusuna yönelik en büyük nasihatı barındırır. Büyük Başkurt dil alimi C. Kiyekbayev'e ithafen yazılmış olan bu eserin ilk dizeleri ve tabiki şiirin başlığı, onun Başkurt diline bakışını en güzel şekilde ifade etmektedir:

*Tələn bar za ilən bar
İlən bar za irkən bar
İrkən bar za kürkən bar
...*

*Dilin varsa ülken var
Ülken varsa özgürlüğün var
Özgürlüğün varsa görkemlin var
... [Amanat "Emanet" 1969: 291].*

4. Sonuç

Görüldüğü üzere R. Garipov için Başkurtça, Başkurdistan; Başkurdistan ise özgürlük demektir. Başkurtçanın en önemli koruyucusu da Başkurt halkıdır. Başkurt diline yönelik şiirlerinde derin imgelere gitmediğini de gördüğümüz Garipov, bunu nasihat üslubu dolayısıyla anlaşılabilirliğini sağlamak amacıyla yapmaktadır. Başkurtça, tabiatın diline en güzel tercümandır.

Kişinin kendi dilinde güçlü olduğunu düşünen Garipov, özellikle şiirlerin de kendi dili içerisinde güçlü olduğunu ve bunların tercüme edilmesi, açıklanması halinde sihrini, o tılsımlı ihtivasını kaybedeceğini düşünür. 24 Nisan 1954 tarihli günlük yazısında duygularının Başkurt Türk-

çesinde olduğunu ifade eder ve şiirin ancak anadilinde lezzet vereceğini anlatır [Garipov 2012: 128].

R. Garipov'un işaret ettiği "emanet", yeni nesil yazarlar ve gazetecilerle gelişerek sadece bölge ve kıta edebiyatları içerisinde değil; dünya edebiyatları içerisindeki yerini mutlaka alacaktır.

KAYNAKÇA

- 📖 "Başkurt Edebiyatı II" [2005]. *BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRK EDEBİYATLARI ANTOLOJİSİ*, C. 30, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- 📖 *BAŞKORT EZEİYETE TARİHİ, IV Tom* [1993]. Öfö: Kitap.
- 📖 *BAŞKORTOSTAN KISKASA ENTSİKLOPEDİYA* [1997]. Öfö: Devlet Gilmiy Neşriyeti.
- 📖 GARİPOV R. [2012]. *Köndelekler*. Öfö: Kitap.
- 📖 GARİPOV R. [1996]. *Eserzer*. III Tomda. I Tom.Şıgırzar, poemalar, Haz.: N. V. Garipova,Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti.
- 📖 KOLŞERİPOV M. M. [2012]. *Başkortostan Tarihi*. XX Bivat. II Kisek. 9-sı sınıf ösön hınav dereslege, Öfö: Kitap.